

До спеціалізованої вченої ради Д 26.501.01
у Науково-дослідному інституті інформатики і права
Національної академії правових наук України
(01032, м. Київ, вул. Саксаганського, 110-в)

Відгук
офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
Касьяненко Любові Михайлівні на дисертацію Пожидаєвої Марії
Анатоліївни на тему “Фінансово-правове регулювання платіжних систем в
Україні”, поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних
наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми. Здійснення ринкових перетворень, спрямованих на розбудову України як незалежної та самостійної держави, обумовлює необхідність соціально-економічних та правових реформ. Упродовж останнього десятиліття у багатьох країнах світу спостерігається безперервний процес динамічного розвитку та стрімкої модернізації платіжних систем, за допомогою яких відбувається швидке переміщення грошових коштів та підтримується постійний рух фінансових потоків як усередині самих держав, так і між останніми. Це обумовлено стрімким зростанням популярності безготівкових розрахунків, здійснення яких можливе при використанні платіжних систем, що певною мірою спрощують, пришвидшують та убезпечують фінансові операції між контрагентами, покупцями та продавцями, платниками та одержувачами тощо.

Нині дослідження сутності фінансово-правової категорії «платіжна система» має особливу актуальність у процесі реалізації пріоритетних напрямів розвитку безготівкової економіки в Україні. Усі функціональні можливості платіжних систем у належний спосіб реалізуються, насамперед, завдяки їх фінансово-правовому регулюванню, яке є обґрунтованим для запобігання кризі неплатежів, попередження втрати ліквідності окремими учасниками платіжних систем, виявлення нетранспарентності діяльності платіжних систем, забезпечення диверсифікації ризиків у платіжних системах та безпеки платежів, а також здійснення державного нагляду за платіжними

системами. І це набуває неабиякого значення у періоди фінансової нестабільності, що може створювати загрозу фінансовій безпеці держави через підрив довіри суспільства до надавачів платіжних послуг. Тому для забезпечення стійкості та безпеки фінансової системи держави задіяна активна роль фінансового права у регулюванні публічних відносин, пов'язаних із платіжними системами та переказом коштів.

Надзвичайної актуальності набуває розроблення теорії платіжної системи в науці фінансового права. Наразі автором розглянуто методологію фінансово-правового аналізу доктринальних підходів до розуміння платіжної системи, досліджено її генезис та розвиток, виокремлено основні кваліфікуючі ознаки платіжної системи, сформульовано визначення платіжної системи України та визначено його співвідношення із суміжними правовими категоріями, зокрема «грошова система», «розрахункова система», «система переказу коштів», обґрунтована необхідність прийняття нового Закону України «Про платіжні послуги та платіжні системи» та внесення відповідних змін до законів України. На думку здобувача розуміння платіжної системи як єдиної цілісної фінансової інституції у вигляді сукупності обов'язкових елементів, що складають організаційно-правову структуру будь-якого виду платіжної системи, до якої належать: платіжна організація, розрахунковий банк, учасники/члени, оператор(и) послуг платіжної інфраструктури, що взаємодіють на договірних засадах для надання платіжних та/або операційних, інформаційних, інших технологічних послуг, пов'язаних із використанням набору платіжних інструментів, процедур та дотриманням правил переказу коштів в Україні.

Пожидаєва М.А. акцентує увагу на науково-правовій позиції щодо доцільності поширення дії фінансового права на діяльність інфраструктур фінансового ринку з метою забезпечення фінансової безпеки держави, оскільки дестабілізація фінансової системи держави підриває довіру суспільства до надавачів фінансових послуг, зокрема платіжних.

Варто зазначити, що розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р було схвалено Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, однією з важливих складових якої було визначено розвиток та поширення цифрової інфраструктури онлайн-розрахунків та транзакцій. На підставі проведеного аналізу основних положень даної Концепції з позиції задоволення публічного інтересу у сфері цифрового розвитку безготівкових розрахунків авторка виокремлює переваги використання розрахунків в електронній формі перед готівкою та їх охарактеризовує їх таким чином: інструмент боротьби з «тіньовим» обігом коштів та оздоровлення економіки; прискорювач комерційної взаємодії суб'єктів економічної діяльності; індикатор визначення загального рівня розвитку фінансового сектору та ступеню його інтегрованості і конкурентоспроможності на глобальних ринках; своєрідна гарантія зростання ліквідності і підвищення капіталізації банківського сектору та фінансової системи загалом.

На підтвердження актуальності дослідження теорії платіжної системи та її правової природи варто ще звернути увагу на Стратегію фінансового сектору України до 2025 р., яка продовжує забезпечувати подальше реформування та розвиток фінансового сектору України з урахуванням досягнутих результатів протягом попередніх п'яти років відповідно до Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 р., яка була затверджена постановою Правління Національного банку України від 18.06.2015 № 391 та діяла у редакції рішення Правління НБУ від 31.05.2018 № 304. Загалом ці документи передбачали створення умов для збільшення безготівкових розрахунків, стимулювання розвитку нових технологій для здійснення платежів та переказів коштів, переведення платежів на користь держави у цифрові канали тощо.

В умовах активного розвитку електронної безготівкової економіки, зокрема електронної комерції, в Україні зростає популярність безготівкових розрахунків, здійснення яких можливе при використанні платіжних систем,

що певною мірою спрощують, пришвидшують та убезпечують фінансові операції між контрагентами, покупцями та продавцями, платниками та одержувачами тощо. Однак без високоефективних та дієвих платіжних систем із застосуванням новітніх платіжних інструментів стійке та безперебійне функціонування всієї фінансової системи буде неможливим. З огляду на епідемічну ситуацію, пов'язану з поширенням коронавірусної інфекції COVID-19 та встановленням карантину, в Україні та світі одним із напрямів запобігання та протидії розповсюдженю вірусу є максимальне використання безготікових розрахунків, онлайнових та мобільних платежів, електронних платіжних інструментів та цифрових сервісів. Варто зазначити, що сталий розвиток платіжних систем, які за своїм функціональним призначенням забезпечують розрахунки та виплати доходів, стимулює зростання фінансової грамотності населення через доступність до сучасних платіжних інструментів та технологій, підвищує прозорість фінансових потоків у країнах із наявним тіньовим сектором, сприяє оптимізації адміністрування податків та інших платежів, а також фактичному їх збору і надходженню до адресату. При цьому самі платіжні системи перебувають у стані постійних змін. Україна поступово імплементує глобальні напрацювання у сфері функціонування платіжних систем та сервісів, у зв'язку з чим дана сфера правового регулювання змінюється досить активно. Відповідно змінюються і сучасні підходи до розуміння платіжної системи та її структурних елементів.

Автором роботи доведено, що практика використання різноманітних платіжних інструментів та надання послуг із переказу коштів спонукає до наукового дослідження, спрямованого на вирішення теоретичних і практичних проблем організації та функціонування платіжних систем.

Наведені та інші чинники прямо вказують на актуальність проведення комплексного наукового дослідження, спрямованого на розроблення з урахуванням *acquis* Європейського Союзу, міжнародних стандартів та позитивного зарубіжного досвіду цілісної концепції фінансово-правового регулювання платіжних систем, необхідної для подальшого розвитку

фінансово-правового забезпечення організації, функціонування платіжних систем та надання платіжних послуг, а також для удосконалення законодавства України у цій сфері та практики його застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. За своїм змістом та спрямованістю тема дисертаційного дослідження відповідає: Пріоритетним напрямам розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затвердженим 3 березня 2016 р. загальними зборами Національної академії правових наук України; Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року; науково-дослідній темі навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» «Угода про асоціацію України з ЄС як основа розвитку її національного законодавства» (номер державної реєстрації – 0115U003418) та проблематиці наукових досліджень кафедри фінансового права ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових результатів. Проведений аналіз дисертаційної роботи Пожидаєвої Марії Анатоліївни на тему “Фінансово-правове регулювання платіжних систем в Україні” дозволив переконатися у тому, що здобувачка проаналізувала значну кількість нормативно-правових актів України, США, Японії, Німеччини, Великої Британії, Польщі, Казахстану, Білорусі, Узбекистану, Грузії, Киргизстану тощо, а також *acquis* Європейського Союзу, міжнародно-правові акти.

Варто позитивно оцінити використання автором наукових дробок вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузях теорії права, фінансового, адміністративного, інформаційного, цивільного, господарського права та економіки з обраної теми. А також узагальнені дані та матеріали Національного банку України щодо його нормотворчої та правозастосовної діяльності у сфері регулювання платіжних систем та переказу коштів, здійснення безготівкових розрахунків, динаміки застосування електронних платіжних інструментів, обігу електронних грошей, а також судові рішення,

ухвалені за результатами розгляду й вирішення спорів та розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень, узагальнення судової практики, довідкові видання, аналітичні та оглядові матеріали.

Грунтовний аналіз наукових праць багатьох вчених дав змогу всебічно підійти до досліджуваної проблеми. Список використаних джерел налічує 617 найменувань.

Ознайомлення із змістом дисертації дозволяє нам констатувати, що Пожидаєва М.А. обрала вірну методологію для свого дослідження. У роботі дисертантка використала сукупність сучасних методів і прийомів наукового пізнання, які були обрані відповідно до мети і завдань дослідження, з урахуванням його об'єкта та предмета та у взаємозв'язку, що забезпечило вирішення поставлених завдань. Застосування у дисертаційній роботі діалектичного методу із поєднанням прийомів індукції, дедукції, аналізу та синтезу сприяло об'єктивному і всебічному дослідженю формування фінансово-правової категорії «платіжна система», функціонування та розвитку платіжних систем у контексті фінансово-правового регулювання в Україні. Системно-структурний метод було використано під час розробки теорії платіжної системи та визначення консолідованого науково-теоретичного підходу для цілісного розуміння платіжної системи, а також розкриття організаційно-правової структури платіжної системи, самої процедури переказу коштів, а системно-функціональний метод – при визначенні принципів та функцій платіжних систем, а також місця і ролі їх у виконанні бюджетів. З'ясування питань еволюції використання платіжних інструментів та визначення періодизації застосування у розрахунках електронних платіжних інструментів було здійснено завдяки історичному методу. Окрім того авторка застосовувала методи формально-юридичний, порівняльний, логіко-семантичний та ін.

Наукова новизна отриманих результатів. Новизна дослідження конкретизується в найважливіших положеннях, висновках і пропозиціях. Серед них, можна виділити наступні. Зважаючи, що в Україні чинним

законодавством не передбачено вживання поняття платіжної системи у широкому значенні як єдиної платіжної системи держави (платіжного простору держави) та чітко не визначена її структура, тож авторкою комплексно досліджено різні науково-практичні підходи до тлумачення платіжної системи, з урахуванням міжнародних стандартів, загальних закономірностей формування та розвитку платіжних систем різних країн, сформульовано авторське визначення терміну «платіжна система України (с. 49).

Варто погодитися із автором у його твердженні, що для визначення сутності складної фінансово-правової категорії «платіжна система» необхідно виділити основні кваліфікуючі ознаки платіжної системи через її обов'язкові структурні елементи, які умовно можна згрупувати у певні характеристики: функціональна, інституційна, інфраструктурна, інструментальна, організаційно-правова (с. 47-48). Позитивним є прагнення здобувача всебічно дослідити різні позиції при визначенні співвідношення поняття «платіжна система» з таким термінами, як «розрахункова система», «система безготівкових розрахунків», «система розрахунків», «система переказу коштів» (с. 52- 72).

Дисертантка наводить низку справедливих аргументів на користь того, що доцільно розглядати платіжні системи у складі грошового обігу як об'єкта фінансово-правового регулювання, що ґрунтується на вимогах неухильного задоволення публічного фінансового інтересу щодо переказу коштів і циркуляції грошових потоків; фінансово-правове регулювання платіжних систем визначено як форму цілеспрямованої дії норм фінансового права, результатом якої є впорядкування публічних відносин, що виникають між певними суб'єктами у таких сферах: 1) переказ грошових коштів між платіжною організацією, учасниками/членами платіжних систем, оператором(ами) послуг платіжної інфраструктури та користувачами платіжних послуг; 2) випуск та обіг платіжних інструментів між НБУ та платіжною організацією, учасниками/членами платіжних систем, оператором(ами) послуг платіжної інфраструктури, а також між суб'єктами

платіжних систем та їх користувачами; 3) виконання встановлених НБУ вимог до організації та функціонування платіжних систем між їх платіжними організаціями, учасниками/членами платіжних систем, операторами послуг платіжної інфраструктури та центральним банком; 4) здійснення НБУ оверсайту (нагляду) платіжних систем між останніми та центральним банком (с. 97-98).

Цілком слушним видається акцент, зроблений дисеранткою, що у сучасних умовах технологічних змін світового рівня для задоволення поточних і перспективних потреб економіки у чіткому та якісному проведенні платіжних трансакцій, а також для забезпечення фінансової стабільності, у т.ч. реалізації грошово-кредитної політики, практика здійснення платежів безупинно має удосконалюватися. Активне впровадження інноваційних технологій платежів, формування нових механізмів функціонування платіжної інфраструктури спрямовані, у першу чергу, на підвищення безпеки та ефективності переказу коштів, що є обов'язковою функцією будь-якої платіжної системи (с. 62).

Не залишилося поза увагою дисертанта і питання щодо уніфікації правового регулювання платіжних послуг у рамках Договору про функціонування ЄС та відповідних Регламентів, Директив ЄС, присвячених даній сфері (с. 92-97). Адже одним з основних напрямів стратегії розвитку України є поступова інтеграція нашої держави до внутрішнього ринку ЄС відповідно до зобов'язань, взятих Україною. Авторкою аргументовано, що у сучасних умовах стрімкого світового зростання числа безготівкових платежів, виникнення великої кількості інноваційних платіжних інструментів, а також нових суб'єктів, які можуть надавати послуги з переказу коштів, багато відносин у сфері здійснення платежів вийшли за межі існуючого раніше національного нормативно-правового регулювання і потребують його суттевого удосконалення відповідно до вимог часу (с. 86)

Заслуговує на увагу і підтримку аналіз дисеранткою принципів платіжних систем, які спрямовані на забезпечення балансу інтересів учасників

платіжних систем, їх користувачів і держави та єдності підходів до правового регулювання діяльності платіжних систем (с. 127-146). Позитивно, що для підтвердження власної позиції здобувачка аналізує загальновизнані світовою спільнотою принципи організації та функціонування системно важливих платіжних систем, що передбачені міжнародними документами, прийнятими CPSS-IOSCO, та відображені у національному законодавстві (Положенні про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні, затвердженному постановою Правління НБУ від 28.11.2014, Методиці комплексного оцінювання системно важливих платіжних систем, схваленій постановою Правління НБУ від 24.09.2015), дисерантка коротко охарактеризовує кожний з цих принципів з метою розкриття їх важливого значення для правового регулювання діяльності будь-якого виду платіжних систем. Аргументовано, що специфіка платіжної системи як фінансово-правової категорії, виявляється в принципах, на яких ґрунтуються стабільні організація та функціонування платіжної системи для забезпечення процесу безперервного грошового обігу, та її функціях, обумовлених змістом та призначенням публічних фінансів, серед яких визначено: регуляторно-розрахункову; трансферто-відтворювальну; накопичувально-відтворювальну; сервісно-розподільну; інформаційно-захисну; контрольну (с. 156).

Наукову цінність мають також положення дисертації, зокрема, теоретичне обґрунтування, що захист прав користувачів платіжних систем (платіжних послуг) включає систему законодавчих та регуляторних засобів, до яких належать: нормативно-правове закріплення чітких вимог до постачальників платіжних послуг щодо їх обов'язків, законодавче запровадження лімітів відповідальності за неавторизованими операціями, закріплення конкретних критеріїв розмежування відповідальності та збитків між постачальниками платіжних послуг та користувачами за спірні операції з використанням електронних платіжних засобів, а також за несвоєчасне перерахування або не в повному обсязі податків, зборів та інших платежів до бюджетів та позабюджетних цільових фондів.

Надбанням автора у дисертаційній роботі можна вважати його ґрутовний розгляд фінансово-правових зasad функціонування платіжних систем, висвітленню видів платіжних систем, а також ролі платіжних систем у виконанні бюджетів як за законодавством України, так і окремих зарубіжних країн (США, Великої Британії, Німеччини, Франції, Польщі, Японії, Китаю, Білорусі, Грузії, Молдови, Казахстану тощо), з урахуванням міжнародних та європейських платіжних стандартів. Позитивно, що для підтвердження власної позиції здобувач наводить конкретні приклади з практики (с. 159-182). Дисерантка критично оцінює правові проблеми і пропонує авторську концепцію визначення національної платіжної системи в Україні, згідно з якою остання – це внутрішньодержавна платіжна система, що створюється згідно з національним законодавством центральним банком для проведення міжбанківських розрахунків або роздрібних платежів, або розрахунків цінними паперами у національній валюті на території України, що взаємодіє з платіжними системами інших держав (с. 185)

Заслуговує на увагу і підтримку аналіз дисеранткою фінансово-правової природи платіжних інструментів, а саме окремих електронних платіжних засобів, електронних грошей, еволюцію їх використання, правових засади впливу інноваційних фінансових технологій на діяльність платіжних систем, а також процедури переказу коштів. У сучасних умовах стрімкого розвитку фінансових технологій позитивно, що здобувач пропонує звернути увагу на перспективи впровадження е-гривні як «disruptive technology» (пер. з англ. «руйнівна технологія»), оскільки е-гривня потенційно може суттєво змінити екосистему платіжного ринку України та перерозподілити наявні ролі учасників ринку (с. 259).

У сучасному світі цифрових технологій споживач стає більш вимогливим до платіжних послуг, які надаються банками, небанківськими установами, операторами поштового зв'язку, платіжними системами та іншими постачальниками платіжних послуг (с. 293). Такий висновок є доречним на сучасному етапі розвитку оскільки варто замислитися над

проблемою удосконалення впровадження правової регламентації інструментів віддаленої ідентифікації та верифікації клієнтів та імплементація норм Другої платіжної директиви (PSD 2) в національне законодавство.

Заслуговує на увагу і підтримку аналіз дисертанткою ключових моментів, який відрізняє платежі електронними грошима від класичних платежів з використанням платіжних терміналів та інших мобільних роздрібних платежів, є наявність довільного тимчасового розриву між внесенням грошових коштів до електронного гаманця на рахунку оператора і наступним платежем, коли право розпорядження електронними грошима у користувача вже є, а призначення платежу він ще не визначив. Іншими видами операцій з електронними грошима можуть бути: повернення електронних грошей користувачеві у безготівковій або готівковій формі; переміщення електронних грошей між електронними гаманцями, коли дебетуються і кредитуються виключно баланси електронних гаманців, а рух грошових коштів по рахунку не відбувається (с. 325).

Позитивно, що здобувач акцентує увагу, що судова практика свідчить про визнання законними примусові дії НБУ щодо застосування заходів впливу у вигляді скасування реєстрації тієї чи іншої платіжної системи за порушення законодавства у сфері здійснення платежів (с. 370).

Заслуговує на увагу питання безпеки при здійсненні платіжних операцій, що є однією з головних складових надійної платіжної системи і основою довіри з боку користувачів платіжних послуг. У той же час належний рівень захисту платіжної системи можна вважати показником стабільності даної системи в разі зовнішніх впливів різного характеру та її популярності серед користувачів (с. 376). Зважаючи на це, вважаємо логічним і обґрунтованим підхід авторки, що для забезпечення належного рівня безпеки платежів важливим є досконале правове регулювання відносин у цій сфері за допомогою національного законодавства та міжнародних стандартів щодо впровадження та використання інноваційних технологій безперервного захисту інформації під час переказу коштів на всіх етапах її формування,

обробки, передачі та зберігання в платіжному просторі (с. 402). Позитивно, що здобувачка пропонує удосконалення законодавства. Зокрема, внесені зміни до законів України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про Національний банк України». Рекомендовано прийняття нового Закону України «Про платіжні послуги та платіжні системи» та внесення відповідних змін до законів України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про валюту і валютні операції», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищенння», а також приведення у відповідність до цього спеціального Закону окремих нормативно-правових актів НБУ.

У роботі висловлено і інші, не менш важливі, обґрунтовані і логічні висновки та пропозиції, що мають значну наукові цінність.

Значення дисертації для науки та практики, можливі шляхи використання результатів дослідження. Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у дисертації пропозиції і висновки можуть бути використані у : науково-дослідній сфері для подальших досліджень фінансово-правового регулювання платіжних систем та для визначення напрямів його вдосконалення; правотворчій діяльності – при розробці пропозицій щодо прийняття нового закону про платіжні послуги та внесення змін до чинного законодавства у сфері здійснення платежів, які загалом будуть спрямовані на вдосконалення та розвиток фінансово-правового регулювання платіжних систем; правозастосовній сфері – у здійсненні захисту прав користувачів платіжних послуг, державного нагляду (оверсайту) платіжних систем з боку НБУ, а також під час здійснення фінансового моніторингу підозрілих та порогових платіжних операцій суб’єктами первинного фінансового моніторингу; освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Фінансове право», «Захист прав користувачів платіжних систем», «Правове

регулювання забезпечення фінансової безпеки», «Правове регулювання валютних відносин» та інших споріднених дисциплін, а також при підготовці підручників, навчальних посібників, розробці методичних рекомендацій щодо підготовки й проведення лекцій та практичних занять.

Повнота викладених наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достовірність висновків дисертації Пожидаєвої Марії Анатоліївни на тему “Фінансово-правове регулювання платіжних систем в Україні” обумовлюється вірно обраною методологією, ретельним аналізом наукової літератури, законодавства України та практики його застосування. Використання дисертанткою у своїй роботі різних наукових методів дослідження дозволяє йому досягти повноти та всебічності аналізу поставлених проблем. Для роботи характерний логічний стиль викладення матеріалу, смисловая завершеність, цілісність. На нашу думку, науково-практичні результати, отримані дисертантом, є достовірними й об'єктивними. Загалом дисертаційна робота є кваліфікованою працею монографічного характеру, яка містить результати проведених дисертанткою досліджень та відображає науково-обґрунтовані розробки, які у сукупності мають важливе значення для розвитку правової науки та практичної діяльності відповідних суб'єктів.

Дисертація та автореферат оформлені згідно з вимогами до такого виду робіт. Дисертація складається з анотації, вступу, 4 розділів, логічно об'єднаних у 16 підрозділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 554 сторінки, з них основного тексту – 448 сторінок.

Автореферат дисертації повністю відповідає її змісту. Опубліковані праці відповідають темі дослідження, розкривають основний його зміст.

Дискусійні положення та зауваження до дослідження. Відзначаючи теоретичну і практичну цінність дисертаційної роботи Пожидаєвої Марії Анатоліївни на тему “Фінансово-правове регулювання платіжних систем в Україні”, позитивно оцінюючи її, водночас відзначаємо, що окремі положення

роботи мають дискусійний характер, є недостатньо аргументованими або потребують уточнення.

1. У цілому позитивно оцінюючи сутність авторської позиції щодо розгляду використання терміну «переказ коштів» у таких значеннях, як: основне функціональне призначення платіжної системи (с. 36, с. 42, с. 48, с. 54, с. 439 -440 дисертації); публічний фінансовий інтерес (с. 103, п. 3 загальних висновків, с. 441 дисертації); фінансова послуга з переказу коштів (с. 66-67, с. 71-72 дисертації), варто зазначити, що у перспективі саме законодавче поняття «переказ коштів», яке на сьогодні міститься у п. 1.24 ст. 1 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», буде відсутнім через необхідне прийняття нового закону про платіжні послуги, проект якого у Верховній Раді України вже зареєстровано за номером 4364 від 12.11.2020. Даний законопроект не передбачає визначення терміну «переказ коштів». З огляду на це, під час захисту хотілося б почути позицію дисертантки щодо доцільноті подальшого закріплення на рівні спеціального закону поняття «переказ коштів».

2. Визначаючи у підрозділі 3.1 фінансово-правову природу платіжних інструментів та еволюцію їх використання, дисертантка, виходячи з позицій зарубіжного та вітчизняного досвіду використання електронних платіжних інструментів та процесу інформатизації, проводить ґрунтовний аналіз еволюційного розвитку електронних платіжних інструментів та виокремлює три основні періоди еволюції їх застосування в розрахунках (с. 260 дисертації). При цьому початком історії розвитку сучасних платіжних інструментів у вигляді векселів і чеків авторка вважає 1775 рік у Великій Британії, в якій раніше, ніж в інших країнах, безготівкові розрахунки використовувались переважно у вигляді векселів і чеків, а також інших документів шляхом заліку взаємних вимог (с. 243-244 дисертації). Та виникає необхідність в уточненні авторської позиції щодо виокремлення I етапу (кінець XVIII ст. – XIX ст.) як формування правових передумов зародження первісних електронних платіжних

інструментів у вигляді векселів і чеків, а також платіжних документів на основі заліку взаємних вимог (с. 243, с. 260 дисертації) та відповідному трактуванні взаємозв'язку між видами безготікових розрахунків і видами платіжних інструментів.

3. Розглядаючи питання правомірного функціонування міжнародних, у т. ч. міжнародних систем інтернет-розрахунків, і внутрішньодержавних, у т. ч. внутрішньобанківських платіжних систем в Україні через обов'язкову їх реєстрацію шляхом внесення відомостей про них, а також про платіжні організації цих платіжних систем, їхніх учасників та операторів послуг платіжної інфраструктури до Реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури відповідно чинного законодавства (с. 191-192, Додаток Б на с. 535-541 дисертації), було б доцільним виокремити діяльність в Україні не зареєстрованих платіжних систем (відсутність у Реєстрі НБУ, який є на офіційному сайті НБУ), документи яких не узгоджувались з Національним банком України, та проаналізувати на наявність правових підстав для функціонування цих платіжних систем в Україні. Прикладами таких не заборонених та законно функціонуючих платіжних систем в Україні можна назвати наприклад, PayPal, LiqPay, EasyPay, Ipay.ua тощо. Хотілося б почути думку дисертантки щодо цього питання.

4. В Україні безперебійне та своєчасне проведення платежів щодо виконання бюджетів за доходами та видатками в системі Казначейства та за його межами забезпечується внутрішньою платіжною системою Казначейства, для функціонування якої відкрито ЄКР у НБУ, а також міжбанківською платіжною системою – системою електронних платежів Національного банку України (СЕП НБУ). За Казначейством статус учасника СЕП НБУ закріплено ст. 43 Бюджетного кодексу України, Правилами системи електронних платежів Національного банку України, затверджених рішенням Ради Платіжної організації СЕП НБУ (протокол 13.07.2017 № 1), постановою

КМУ «Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України» від 15.04.2015 № 215 та ін. Це передбачає можливість Казначейству зосереджувати кошти Державного та місцевих бюджетів на своєму єдиному рахунку (ЄКР) в НБУ як основному рахунку держави для оперативного проведення фінансових операцій, оптимального використання бюджетних коштів та ефективного управління останніми через СЕП (с. 216). Вами зазначено, що “для ефективного казначейського обслуговування бюджетних коштів важливе значення мають методики, принципи, правила, механізм організації руху грошових коштів, невід'ємним елементом забезпечення чого можна вважати платіжні системи” (с. 214.) Хотілося б почути думку автора, яким чином удосконалити «безперебійне та своєчасне проведення платежів в системі Казначейства»?

5. На стор. 39 дисертації вами зазначено: “ Щодо процедурної складової платіжної системи вона присутня і в інституціональній, і в інструментальній підсистемах кожної платіжної системи. Так, наприклад, процедура реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем, операторів послуг платіжної інфраструктури притаманна інституціональній підсистемі, а порядок емісії електронних платіжних засобів – інструментальній підсистемі. Це пояснюється специфікою діяльності платіжних систем, яка пов’язана з офіційно встановленими на рівні законодавства, нормативних правил, договорів порядками здійснення, виконання, проведення, оформлення переказу коштів за допомогою платіжних інструментів. Тому виділення такої підсистеми як сукупності нормативних правил регулювання, договірних відносин та інших видів правового регулювання організації та функціонування платіжної системи вважаємо потрібним. Але, з нашої точки зору, у даному випадку замість назви «процедурна підсистема» краще застосовувати – «організаційно-правову підсистему», у зв’язку з тим, що остання назва точніше відображає зміст та призначення даної підсистеми ”. Хотілося б почути більш обґрунтовану думку щодо Вашої пропозиції, адже для гармонізації платежів на території всієї Європи з використанням загальних єдиних процедур і

стандартів для платежів в євро, які не залежать від кордонів та особливостей місцевого фінансового регулювання було запроваджено Єдиний європейський платіжний простір SEPA (Single Euro Payments Area).

Висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої дисертаційної роботи, а тільки спонукають до подальшої наукової дискусії за темою дослідження.

Загальний висновок. Достовірність висновків дисертації Пожидаєвої Марії Анатоліївни на тему “Фінансово-правове регулювання платіжних систем в Україні” обумовлюється ретельним аналізом наукової літератури, законодавства України, зарубіжних держав та практики його застосування. Для роботи характерний логічний стиль викладення матеріалу, смисловая завершеність, цілісність. На нашу думку, науково-практичні результати, отримані дисертанткою, є достовірними й об'єктивними. Висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. Поставлена автором мета дослідження досягнута, а завдання виконані. Висновки і пропозиції є новими, які здатні стати значним внеском у розвиток вітчизняної науки фінансового права.

Таким чином, дисертаційна робота Пожидаєвої Марії Анатоліївни на тему “Фінансово-правове регулювання платіжних систем в Україні” відповідає вимогам “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, а її авторка за результатами і на підставі публічного захисту заслуговує на присудження її наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри фінансового права
Університету державної фіскальної
служби України

